

COVID-19 VE ERKEN ANNE-BEBEK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Deniz Arduman Kırcalı

Covid-19: Hayalet-virüs

Kendisini göremediğimiz, varlığından ancak hastalanınca ve hastalandırıldığında haberdar olduğumuz, bazı bünyeleri sadece bir taşıyıcı olarak kullanan, bazı bünyeleri öldüren, bulaşmaktan, bulaştırmaktan korktuğumuz dışsal bir tehdit olarak Covid-19 virüsü bir çoğumuzu içsel dünyalarımızda nesilden nesile mutasyona uğramadan ve aynen aktarıldığı için bütünlüğümüz ve canlılığımız için büyük tehlike arz eden içsel tehditlerle, “beşikteki hayaletler”imiz (Fraiberg, Adelson, Shapiro, 2018), kuşaktan kuşağa konak bularak aktarılmış içsel “virüslerimiz” ve tekinsiz olan ile temas ettirmiş olabilir mi?

Virüsten korunmak için girilen karantina, “ev” kavramını yeniden gözden geçirmemize neden oldu. Evi, iç ev olarak düşünürsek, bazıları iç evinin kapsayıcı, koruyucu, besleyici odalarında teselli ve güven bulurken, bazıları iç evlerinin tekinsiz, hapsedici, boğucu odalarında, bazıları ıssız ve boş odalarında dolaşmaya başladı. Ev, bazıları için dışarıdaki saldırgandan koruyan bir kale, bazıları için kendi saldırganlığının/hastalığının sağlıklı olanlara bulaşmasını engellemek için kapanılan bir hapis/ceza-evi oldu. Freud’un (1919) Türkçeye “tekinsiz” olarak çevrilmiş “unheimlich” kavramından yola çıkarak, ev bazıları için “heimlich” tanıdık, bildik, dostça, evcil bir yer olurken, bazıları için “unheimlich” yani yuva-cıl olmayan, yabancı, tedirgin edici bir yer oldu.

Karantina kelimesinin, İtalyanca “quaranta”, yani “kırk” kelimesinden geldiğini düşünürsek, virüsten korunmak için girilen karantinanın doğumdan sonra dışarıya çıkabilmek için bebeğinin “kırk”ının çıkmasını bekleyen annenin bebeğiyle birlikte girdiği karantina dönemindekine benzer dinamiklere ev sahipliği yapmış, bazılarını anneye erken ilişkideki sıcaklığa, keyfe götürürken, bazılarını anne ile erken ilişkideki kesintilere, mahrumiyete, “kötü meme”ye geriletmiş olabilir mi? Lohusalığın ilk 40 gününde, anne ve bebeğin karantinaya girerek korunduğu anne ve/veya bebeğe tehlike arz eden “virüs”ü, kapının eşiğinde bekleyen “al karısı”nı veya “kem göz”ü psikanalitik olarak annenin kendi iç evinden, kapının dışına sürdüğü, kapısını her an açıp içeri dalabilecek bir “al karısı”na yansıtarak dışsal bir tehlike haline getirdiği saldırganlığı, yıkıcılığı, hasedi olarak düşünürsek şu anda bizi ve özellikle annelerimizi hastalandırmak, öldürmekle tehdit eden bu virüsün bir çoğumuzu bu saldırılara en açık olduğumuz ve bu saldırıları en şiddetli şekilde gerçekleştirdiğimiz söz öncesi anne-bebek ilişkisine, ilk 40 güne, Kleinci bir bakış açısından (Klein, 1975 [1946]) bakarsak, paranoid-şizoid dönemdeki bebeğin saldırganlığına, annenin misillemesine, tıpkı virüs gibi, var olduğunu bildiğimiz ama gözle göremediğimiz ve hakkında somut olarak konuşamadığımız bir döneme geriletildiğini, o dönemdeki birtakım yaşantıları tekrar deneyimlememize sebep olduğunu düşünebilir miyiz?

Seans odasındaki bulaş tehdidi

Covid-19 seans odalarının da kapılarını öyle ya da böyle çaldı, içeriye daldı, psikanalitik çalışmanın bütünlüğünü tehdit etti. “Sağlıklı” ve “hasta” kavramlarına yeni anlamlar eklendi. Belki bazı terapistler ve hastaları hakikaten hasta oldular, birbirlerine virüsü bulaştırıp bulaştırmadıklarından endişe ettiler; fakat virüs gerçek anlamda hasta etse de etmese de seans odası, terapist ve hasta virüsün saldırısına uğradı ve enfekte oldu. Terapistlerin/analistlerin büyük çoğunluğu virüsün ortaya çıkması ve yayılmaya başlamasıyla çalışmalarına “online” olarak, hatta kalarak, evlerinden veya yalnız oldukları ofislerinden devam ettiler. Terapi/analiz evine giren bu virüs terapist ve hastanın, analist ve analizanın interpsişik ilişkisine de bulaş tehdidini getirdi.

Kendi çalışmalarım da bazı hastalarımın benim seanslara uzaktan devam etme kararına kızdıklarını ve kendilerini odadan atılmış, reddedilmiş hissettiklerini fark ettim. Bazı hastalarım için bu karşılıklı bir korunma kararı değildi. Benim kendimi onlardan âdeta virüsün ta kendisiymiş gibi koruma kararımı; ben “sağlıklı”ydım, onlar ise “hasta”ydı ve uzaklaştırılmaları gerekiyordu. Bazı hastalar bu durumu, Bella Habip’in yazısında bahsettiği gibi hem analistin hem analizanın aynı tehdide ve tehlikeye karşı aynı cephede savaşıyor, korunuyor olmasıyla çalışmadaki asimetrinin azalması olarak deneyimlerken (Habip, 2020) bazı hastaların ise bu durumu kendisine karşı cephe alınmış ve kovulmuş gibi deneyimlediklerini fark ettim. Analizan terapi odasına gelmek istiyordu, analisti onu bir bulaş tehdidiyle içeri almıyordu. Bu durumu anlamaya çalışırken şunu düşündüm: Hastalarımızı bir bakıma “hastalıklarını” bize bulaştırmaları için teşvik ediyoruz. Aktarım ilişkisi içerisinde, analist-analizan ilişkisinin interpsişik alanında onlarla birlikte hastalanacağımızı ve bulaşacağımızı varsayıyoruz ama bu sefer bulaşıcılıktan uzak duruyoruz, reddediyoruz. Bir yandan pek tabii bütün dünyayı etkileyen gerçek bir virüs tehdidinin dış gerçekliğinden bahsederken, belki de çalışmanın iç gerçekliğinde bu, hastaların bulaştırabileceklerinden korktuğumuz şeklinde yankılanıyor. Aramıza steril bir ekran sokuyoruz ve kendimizi koruyoruz. Yine anne-bebeğin ilk 40 günü metaforu üzerinden, erken anne-bebek ilişkisini düşündüğümde, anne ve bebek arasındaki bulaşıcılığı düşünüyorum. Anneler bebekleri hastalandıklarında, genellikle, ya bana bulaşmaz diye düşünürler tümgüçlü bir şekilde, ya da bulaşacak zaten, yapacak bir şey yok, derler; bebeğinin etrafında maske takma çabası beyhudedir, bebekle ilişki bulaşıcı ve iç içedir. Analist-terapist anne de bunu der çoğu zaman ama bu sefer bebeği uzaklaştırma kararı almıştır. Kleinci (1975 [1946]) bir bakış açısından, virüsün odaya girmesiyle, terapistin/analistin hastasını/analizanını uzaklaştırmasının, hastanın iç gerçekliğinde annenin, sadece memedeki sıcaklığı, tatlı sütü ve kokuları değil, aynı zamanda memeyi ısırarak, tahrip etmek, sıvılarını bulaştırmak ve kanatmak isteyen bebeğini reddi, annenin bebeğinin saldırganlığına tahammül edemeyip misillemeyle memeden kesmesi olarak yankılandığını düşünebilir miyiz? Virüs odaya girdi, yani hastanın saldırganlığı ve bulaş tehdidi, yıkıcılığı anne bedenine, memesine yöneldi, terapist-anne çalışmanın iç gerçekliğinde belki de buna tahammül edemeyen olmuş oldu. Bir hastam bu dönemde sıklıkla annesinin tahripkârlığına dair rüyalar getirmeye

başlamış, başka bir hastam ise annesinin ihmalkârlığına, “var ama yok oluşuna” dair rüyalarını paylaşmıştı.

Yine bu bağlamda, özellikle erken anne-bebek ilişkilerinde travmatik aksamalar, kesintiler, uyuşmazlıklar olduğunu düşündüğüm bazı hastalarımın, odanın kaybına dair dile getirdiklerinin önemli ve anlamlı olduğunu düşünüyorum. Bahsi geçen hastalarımın odanın belli detaylarına tutunduklarını, oradaki kokuları, sesleri, temas ettikleri yüzeyleri akılda tutmaya çalıştıklarını fark ettim. Bir hastam sadece odanın kaybına değil aynı zamanda odaya giden yolculuğun kaybına, sokaktaki börekçi, ağaçların kokusu, apartmanın kapısı, bekleme odasının kaybına değindi. Bekleme odası bana anne rahmini, kokular, tatlar anne memesindeki kokuları ve tatları çağırıyordu. Odanın duyuşal özelliklerine yapılan yatırım ve bu duyulara tutunma ihtiyacı, Ogden’in (1989) duyuşal bütünlük ve sınırlılığın ön planda olduğu “otizme yakın konum”unu akla getiriyor, Winnicottçu (2018 [1960]) bir bakış açısıyla bakıldığında odanın kaybının “kucaklayıcı çevre”nin kaybı, “var olmaya devam etme”nin aksaması ve “çöküş korkusu”nu terapist-analist-anne ve hasta-bebek ilişkisinin interpsişik alanında sahneye koyduğunu düşündürüyordu.

Yine erken anne-bebek ilişkisini düşündüğümde odaya giren virüsü şu şekilde düşünmek de mümkün mü? Analistin/terapistin kendi ailesinin yanında kalarak karantinaya girmesi ve seanslarını analizanına/hastasına uzak ailesine yakın veya birlikte paylaşılan analiz/terapi odasından değil de, uzaktan, analizanıyla/hastasıyla aynı-olmayan kendi odasından yürütmesi bağlamında odaya giren virüs analistin ötekiliği, farklılığı olabilir mi? Annenin zihninde bir öteki vardır, orada sadece bebek yoktur. Anne-bebek ikilisinin arasına bir üçüncü olarak yabancı bir virüs, davetsiz bir misafir girmiştir.

“Orada mısınız?": Donmuş ekran ve hattan düşme

Terapi odalarının ekranlara ve telefon hatlarına taşınmasının, canlı, cisimleşmiş bedenlerimizin yerini ekrandaki yarım, iki boyutlu görüntümüz veya telefondaki mekanik sesimizin almasının muhakkak her çalışmaya özgü olumlu ve/veya olumsuz farklı etkileri oldu. Fakat benim burada ele almak istediğim virüs tehdidinin ve karantinanın anne bebek arasındaki sembiyotik, söz öncesi döneme ait kesintileri tekrar deneyimletmesi açısından ekran ve telefondaki kesintiler...

Ekrandaki donmalar, internet veya telefon hattındaki cızırtılar, telefon hattındaki kesintiler, ekrandaki görüntüyle sesin eşleşmemesi bazılarımız için çok olağan ve beklenen bir sanal dünya/internet/teknoloji gerçekliği olsa da bazı hastalarımın iç dünyasında daha farklı yansımaları olduğunu fark ettim. Bedenin ve terapistin yüzünün iki boyutlu bir ekrana girmesi ve zaman zaman bağlantıdaki zayıflık nedeniyle terapistin ifadesinde oluşan donukluk ve bağlantıdaki kopukluklar, “hattan düşme,” söz öncesi erken anne bebek ilişkisinde aynalanamama, annenin

duygulanımındaki donukluk, anne-bebek arasındaki bağda travmatik kesintileri, annenin bebeğini tutamama, annenin zihninden düşme deneyimlerini tekrar yaşıyor olabileceğini düşündüm. Düz ekran, düz duygulanım, düz ifade... Bakışların hiçbir zaman aynı anda bulaşmadığı bir ekran... Ötekinin görüntüsünün yanı sıra ekranda kendi görüntümüzü de görebildiğimiz tuhaf bir ayna. Russell (2015), Winnicottçu bir bakış açısıyla, teknoloji aracılığıyla, çoğu zaman bilgisayar üzerinden kurulan iletişimde, yeterince-iyi çevrenin “çöküşü” ihtimalinin her zaman mevcut olduğunun ve yeterince iyi, kucaklayıcı bir çevrenin sağlanmadığı bir ortamda, bebek/hastanın “var olmaya devam etme” imkanının olmadığını sadece ihlale tepki gösterebileceğini belirtiyor.

Bazı hastalarım için “Dondunuz,” “Sesinizi alamıyorum,” “Orada mısınız?” “Beni duyuyor musunuz?” ifadeleri sadece sanal ortamın olağan soruları değil içerideki duymayan, aynalamayan, “ölü anne” (Green, 2018 [1986]) nesnesine söylenen bir sözdü sanki. Tam da bu sebepten, bazı hastalarla sessizliğe izin vermekte zorlandığımı, sessizlikleri hızlıca doldurduğumu veya bazı hastaların aynı odada olduğumuz zamanlara göre çok daha az sessiz kaldıklarını fark ettim. Bazı hastalarla, bedenlerin cismen olmadığı bir ortamda sesin kaybına tahammül etmek çok daha zordu. Sessizlikleri doldurma eğilimi ise fazla boğucu olma riskini barındırıyordu. Gumbrecht’in (2010) dediği gibi, fiziksel yokluğun getirdiği yalnızlığın acısını her an her yerde mevcut/müsait olmanın yarım-yalnızlık haliyle mi takas ettik? Bu bazı hastalarda “var ama yok” yaşantılarını, annenin fiziksel olarak var olduğu ama duygusal olarak namevcut olduğu yaşantıları tekrarlardı mı? (Dettbarn, 2013).

Bir de ara sıra hatta karışan cızırtılar var... Irmgard Dettbarn (2013) nereden geldiği tam olarak tanımlanamayan, somut ve ismi konamayan cızırtıları, arızaları, kopmaları “tekinsiz üçüncü” olarak tanımlıyor. Teknolojik veya internet bağlantısıyla ilgili problemler üzerinde tamamen kontrol sağlayamadığımız için Dettbarn büyü ve tekinsizin alanının aktive olduğunu söylüyor. Skype veya kullanılan diğer uygulamaların canlı ile ölü madde arasında, aslında cansız iken insan becerilerine ve işlevlerine sahipmiş gibi yani canlıymış gibi ele alınarak “tekinsiz”i düşündürdüğünü ekliyor. Yaratılmaya çalışılan ortam, gerçeğe ne kadar yakın olursa, cansız bir nesneye hayat vermeye çalıştıkça daha da tuhaflaşıyor ve tekinsiz bir hal alıyor.

Bir başka tekinsiz unsur ise bedenden ayrılmış ses... Bedeni olmayan sesler ruhani, hayaletlerin sesi midir? Dettbarn ölü ve canlı arasındaki alandan gelen ruhani sesler benzetmesini yaparken, ona katılan Leffert (2003) ise hattaki sorunlar nedeniyle zaman zaman odanın içinde yankı yapan hayalet-vari seslerin ürkütücü/tedirgin edici bir his uyandırdığını paylaşıyor.

Mutasyon/dönüşüm ihtimali/umudu

Terapi/analiz odalarına giren, bulaş tehdidinden kaçınılan, gözle görülmediği için ölü

gibi olup bir yandan da kendine taşıyıcı bularak varlığını sürdüren, bazılarının misafir ettiği ama varlığından bile haberdar olmadığı yarı-canlı yarı-cansız varlıklar, terapist ve hastanın interpsişik ilişkisine, terapi evine, oradan terapi ekranına/hattına tekinsizi ve hayaletleri getirmiş, erken anne-bebek ilişkisindeki birtakım aksamaları yeni bir suretle sahneye koymuş oldu. Birlikte yaşamaya alıştığımız bir sürü virüs gibi bu virüsü de, terapiyle/analizle mutasyona/dönüşüme uğratacağımızı, sistemimizin kabul edeceği bir hale getireceğimizi düşünebilir miyiz?

Kaynakça

Dettbarn, I. (2013). Skype as the uncanny third. J. S. Scharff (Ed.). *Psychoanalysis online: Mental health, teletherapy, and training* içinde, (s. 15-25). Londra: Karnac.

Fraiberg, S., Adelson, E., Shapiro, V. (2018). Ghosts in the nursery: A psychoanalytic approach to the problems of impaired infant-mother relationships. J. Raphael-Leff (Ed.). *Parent-infant psychodynamics: Wild things, mirrors & ghosts* içinde, (s. 85-117). New York, NY: Routledge.

Freud, S. (1919). The uncanny. J. Strachey (Ed.). *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud. Volume XVII (1917-1919): An infantile neurosis and other works* içinde, (s. 217-256).

Green, A. (2018 [1986]). The dead mother. *On private madness* içinde, (s. 142-174).

Habip, B. (2020). *Karantina ortamında psikanalistin pratiği*. Mayıs 25, 2020 tarihinde <https://www.psikanalizguncel.com/post/karantina-ortaminda-psikanalistin-pratiği> adresinden alınmıştır.

Klein, M. (1975 [1946]). Notes of some schizoid mechanisms. *Envy and gratitude and other works, 1946-1963* içinde, (s. 1-25). New York, NY: The Free Press.

Leffert, M. (2003). Analysis and psychotherapy by telephone: Twenty years of clinical experience. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 51, 101-130.

Ogden, T. H. (1989). On the concept of an autistic-contiguous position. *International Journal of Psycho-Analysis*, 70, 127-140.

Russell, G. I. (2015). The mediating device. J. S. Scharff (Ed.). *Screen relations* içinde, (s. 121-134). Londra: Karnac.

Winnicott D. W. (2018 [1960]). The theory of the parent-infant relationship. M. R. Khan (Ed.). *The maturational processes and the facilitating environment* içinde, (s. 37-56). New York, NY: Routledge.